

Lavendel fylder haven med duft og farver.

En græsplæne med tusindfryd er et utrolig smukt syn.

En frodig have med træer, buske, blomster og insekter og fugle er sjov for børn at udforske. Foto: Alice Steenor.

Lad dine purløg blomstre og pynte i bedene.

Når du pludselig får problemer med skadedyr, skyldes det næsten altid at du har skabt ubalance i økosystemet med den måde, du dyrker haven på. Det kan være, at der er for mange planter af samme art, eller at der mangler føde og levesteder til dyrelivet. Fugle, dyr og insekter er vigtige beboere i haven, da de fremmer det naturlige økologiske kredsløb, hvor det ene dyr lever af det andet. Dermed mindsker risikoen for, at enkelte skadedyr bliver et problem. De arter, som æder havens skadedyr, kalder vi for nyttedyr. Fugle har brug for træer og buske at slå sig ned i og bygge rede i. Derfor skal vi plante træer og buske i vores haver. Nogle træer og buske som røn, tjørn, kristtorn og bærmispel er særligt attraktive for fugle, fordi de bærer bær langt hen på vinteren. Derudover kan du tiltrække fugle ved at sætte fuglekasser op i haven og på husgavlen, så der skabes ynglesteder. Særligt mursejlere og mejser er gode fugle at have i haven.

Mange krydderurter og stauder tiltrækker nyttige insekter, bl.a. svingfluer, som lægger deres æg i bladlusenes kolonier. Når æggene klækker, og de sultne svingfluelarver kommer frem, spiser de sig mætte i bladlus. Derfor er det en god idé at plante gode insektplanter, som lavendel, timian eller staudesalvie, i nærheden af roserne, som ofte angribes af bladlus. Du kan bygge insekthoteller i haven, som øger insekternes mulighed for at yngle og overvinde i haven. Jorddække og visne staudestande er også gode overvintringssteder for insekter.

Pindsvin og skrubbudser gør også gavn i haven. En grenbunke i haven er et godt levested for pindsvin, og skrubbudser sætter pris på stendynger. Uanset om du ønsker at tiltrække pindsvin, skrubbudser, fugle eller insekter i haven er det vigtigt at have vand. Små fuglebade i granit, der fyldes med vand året rundt, tiltrækker og holder dyrene i haven.

INFO

GODE INSEKTPLANTER

En lang række planter, især krydderurter, tiltrækker mange nyttige eller smukke insekter.

- Timian
- Purløg og kinesisk purløg
- Merian
- Oregano
- Anisisop og isop
- Tagetes
- Bjergmynte
- Lavendel
- Morgenfruer
- Salvie
- Kæmpejernurt

GØD NATURLIGT

I den økologiske have bliver jorden gødet med naturlige gødninger, som øger antallet af regnorme, smådyr og mikroorganismer i jorden. Naturlig gødning kan være kompost eller dyregødning. Har du ikke adgang til det, kan du måske finde det på www.deljorden.dk. Det giver god mening at beholde næringsstofferne i haven ved at genanvende planteaffald til god kompost. Det grønne affald er gratis og naturlig gødning, som giver sunde planter, som igen bliver til nyt grønt affald. Naturens kredsløb er sluttet. Ved at genbruge affaldet, mindsker du også mængden af affald, der skal transporteres væk.

Kompostering kan foregå i en bunke på jorden eller i en åben eller lukket kompostbeholder. Det afhænger af dit temperament og hvad der passer ind i haven. Det er hverken tidskrævende eller besværligt at kompostere, når blot du blander materialerne godt og sørger for, at det har en tilpas fugtighed. I den lukkede kompostbeholder med meget køkkenaffald bliver materialet ofte for vådt, og der kan være nødvendigt at tilføje tørt og helst groft materiale, især i vinterperioden. Ved kompostering af haveaffald om sommeren er det ofte nødvendigt at vande kompostmaterialet. Hvis du tilsætter ekstra kvælstof, f.eks. dyregødning, får du en mere næringsrig kompost.

Gør din have til en oase for insekter ved at bygge insekthoteller. Foto: Lise Gartmann.

VIL DU VIDE MERE?

Har du fået lyst til at vide endnu mere om økologisk havedyrkning? Som medlem af Praktisk Økologi får du seks gange om året vores medlemsblad, der inspirerer og giver viden om økologisk havedyrkning. Du kan benytte dig af de erfarne medlemmer, der stiller sig gratis til rådighed som havementorer for at hjælpe dig i gang med haven. En gang om året bliver du inviteret til vores Mere Liv i Haven-festival, der er en lærerig dag med 40 forskellige workshops om alt fra beskæring af frugttræer til høns i haven, og derudover har vi vores lokale havenetværk, hvor du kan mødes med andre om frøbytte, plantebytte, foredrag, workshops, havedage og hvad I ellers finder på.

Meld dig ind på www.oekologi.dk

INFO

HENT INSPIRATION PÅ VORES WEBSITES:

www.havenyt.dk

Her finder du alt om sædskifte, blandingskultur, kompost, skadedyr, nyttedyr og inspiration til planter i haven.

www.deljorden.dk

Find, byt og del frø, kompost, gødning, stauder og jord med resten af Danmark.

www.merelivihaven.dk

Find dit lokale havenetværk og mød de andre økologiske havedyrkere i dit område.

www.havelyst.dk

Som medlem kan du oprette din have, dele erfaringer og få inspiration fra de andre medlemmers havedagbøger.

[facebook.com/praktiskoekologi](https://www.facebook.com/praktiskoekologi)

Landsforeningen Praktisk Økologi
info@praktiskoekologi.dk,
tlf. 70 20 83 83, www.oekologi.dk

Tryk: www.graphico.dk

Vild guleroed står smukt i prydhaven og det vilde bed.

Vand i haven tiltrækker fugle.

Kompostering i åben beholder.

Forårsblomsten primula kan sagtens vokse i græsplænen.

Blomster i haven tiltrækker bl.a. dagsommerfugl. Foto: Mariann Larsen Kron.

Lavendel er uundværlig i den insektvenlige have.

FÅ MERE LIV I HAVEN

Dyrker du din have i tråd med naturens principper og fylder den med blomster, buske og træer, så kommer der et helt utroligt spændende liv i haven. Flere insekter, flere humlebier, flere sommerfugle og flere fugle finder din have. En mangfoldig beplantning skaber liv og balance. I en have med et rigt dyreliv, bliver skadedyr sjældent et stort problem. Der er en fin og kompleks sammenhæng mellem alt liv i haven, men den balance kan nemt forstyrres, hvis du fristes af at bruge gift. Lad i stedet naturen arbejde for dig.

EFTERLIGN DEN VILDE NATUR

Der er meget inspiration at hente i naturen, hvis du vil dyrke en have i balance. Især naturens mangfoldighed er værd at kopiere. Ved at sætte en masse forskellige planter i haven, skaber du en stor mangfoldighed, hvor de forskellige planter har positiv indvirkning på hinanden og tiltrækker mangeartede dyr og insekter. I naturen vokser planterne oftest i grupper, som fletter sig ind mellem hinanden. Det princip kan du benytte dig af, når du sætter nye planter i bedene. Sørg også for at sætte planterne, så de gror på den jordtype og med den mængde lys, hvor de trives bedst uden hjælp. Har du en varm, tør jord, f.eks. langs husets sokkel på sydfacaden, skal du vælge planter, som naturligt vokser på tørre, solrige pladser. Det er typisk planter med grå blade, som f.eks. lavendel og rosmarin. Under havens træer og buske, hvor der er skygge, er det overvejende planter med store eller meget mørkegrønne blade, som f.eks. bregner og hosta, som trives og bliver store, smukke og frodige.

Du opnår en god balance i haven ved at opbygge den i tre etager som et skovbryn. Det vil sige, med træer som øverste etage, en mellemetage med buske, høje stauder og græsser og en underetage med lave planter og bunddække. På den måde kan du selv i en meget lille have opnå stor biodiversitet.

SPIS DIN HAVE

Selvom du ikke har plads eller tid til en køkkenhave, kan du sagtens dyrke en spiselig have, der samtidig fungerer som en smuk prydhave. Æble- og pæretræer er smukke træer, der med deres vidunderlige forårsblomstring og saftige frugter hører til i enhver have. Kniber det med pladsen, kan du købe æbletræer, der ikke bliver så store eller beskære dem, så de holdes i den størrelse, som du foretrækker.

Bærbuske som solbær og ribs kan stå blandt havens blomstrende buske eller evt. danne en fritvoksende hæk. Hassel kan være robuste buske i børnenes legeområde, og rabarbernes mandshøje blomster lyser flot op i stauvedet. Krydderurter som oregano, timian, salvie, purløg, persille, kinesisk purløg og anisisop kan også være en del af stauvedet eller bruges som krukkeplanter. Deres duft og flotte blomster kan måle sig med mange stauder. Dekorative grøntsager

som palmekål, artiskokker, røde og gule bladbeder og tomater er meget smukke mellem sommerblomsterne.

NYD BLOMSTER ÅRET RUNDT

Mange haveejere drømmer om en have fyldt med smukke blomster, som giver farve, duft og stemning i haven fra tidligt forår til vinteren kommer. For at få en blomsterrig forårshave kan du sætte erantis, vintergækker, krokus og forårslyng samt frugt bærende træer. Om sommeren vil krydderurter som salvie, timian, oregano og purløg samt stauder som røllike, solhat, tidselkugle og tusindstråle give et væld af blomster, mens efterårslyng, sankthansurt, tagetes og kæmpejernurt vil bringe glæde i efteråret.

FIND GLÆDE I UKRUDTET

Nogle af de planter, som vi normalt kalder ukrudt, kan være gode og nyttige planter i den økologiske have. De kan tiltrække nyttedyr og tilføre næringsstoffer til komposten. Så snart planterne kan bruges i haven er de egentlig ikke længere ukrudt. Mælkebøtte er for eksempel en rigtig god insektplante. Samtidig er den

Bærbuske er et stort hit hos børnene.

Foto: Mette Kirkebjerg Due.

fyldt med mineraler og smager ganske godt. Brændenældens blade giver føde til flere forskellige sommerfuglelarver, og dens hule, tørre stængler er vinterhvi for mariehøns. Du kan også lave en effektiv gødning af brændenælderne ved at lægge dem i en balje vand i ca. to uger.

LAD GRÆSSET GRO

En ensartet græsplæne er en monokultur og egentlig en meget unaturlig tilstand. Det er umuligt at have en ukrudtsfri, ensartet græsplæne uden brug af gift, for naturen vil arbejde for en mere varieret plæne, som virker tiltrækkende på nyttedyr. En økologisk græsplæne kan aldrig blive 100% ensartet. I stedet for at kæmpe mod ukrudt i græsplænen, kan du derfor acceptere den blomstrende plæne og endda sætte en masse forårsøg. En blomstrende græsplæne med tusindfryd, mælkebøtter, ærenpris og kløver er et utroligt smukt syn.

Vil du undgå mos i græsplænen, er det bedst at finde årsagen til dine mosproblemer og gøre noget ved det. Kalk hjælper eksempelvis kun, hvis mosproblemet skyldes at din jord er sur. I de fleste haver er dette ikke problemet. For at give mosset sværere betingelser, kan du lade græsset være langt om vinteren, så mosset har svært ved at etablere sig. I det hele taget har din græsplæne godt af ikke at blive klippet for kort. Hold sommerens græslængde på min. fire cm., så plænen bedre kan modstå tørke. Den ideelle højde afhænger af græsarten. Sørg også for at græsset gødes med 1/2-1 centimeter velomsat, findelt kompost først i maj og i juni måned.

GODE BUNDDÆKKEPLANTER		
Skygge	Halvskygge	Fuld sol
Hasselurt, Asarum europæum	Lodden løvefod, Alchemilla mollis	Lammeøre, Stachys byzantina
Vedbend, Hedera helix	Skovjordbær, Fragaria vesca	Smalbladet timian, Thymus serpyllum
Liden singrøn, Vinca minor	Guldjordbær, Waldsteinia ternata	Sølværenpris, Veronica spicata ssp. incana
Skovmærke, Galium odoratum	Lungeurt, Pulmonaria angustifolia	Blodrød storkenæb, Geranium sanguineum

HOLD JORDEN DÆKKET

For at få en god havejord, skal du pleje den. Jorden kommer i ubalance, når du dyrker den, men ved at lade dig inspirere af naturen, kan du skabe en levende og frugtbar jord. I naturen er jorden dækket det meste af året. Det beskytter nemlig mod udtørring, giver føde til jordens organismer og opbygger jordens struktur og frugtbarhed. For at efterligne naturen kan du plante bunddække i bedene. Du kan også lade jorden være dækket af et såkaldt brunt jorddække, som kan være visne blade, afklippet græs eller visne stauderester.

TILTRÆK FUGLE, DYR OG INSEKTER

Alle fugle, dyr og insekter har deres plads i haven, og begrebet skadedyr opstår først, når der bliver unaturligt store mængder af en art. I naturen, hvor der er stor mangfoldighed af planter og dermed gode levesteder for mange forskellige dyr, ser vi kun sjældent store ødelæggelser fra skadedyr, som du kan opleve i haver med få plantearter.

Sæt fuglekasser rundt om i haven.

Foto: Lise Gartmann.

